

YAKKA TARTIBDAGI TADBIRKORLARNI SOLIQKA TORTISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Mahmadazizov Eldorjon Marifjon ógli

Annotatsiya. Mazkur maqolada **yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari** tahlil qilingan. Yakka tartibdagi tadbirkorlar mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning soliqqa tortilish tizimini takomillashtirish biznes muhitini yaxshilash va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun katta ahamiyat kasb etadi. Maqolada yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliq tizimiga jalb qilishdagi mavjud muammolar, jumladan **soliq yukining og‘irligi, qonunchilikdagi murakkabliklar, soliq to‘lovchilarning xabardorlik darajasi pastligi, hisobot topshirish jarayonidagi qiyinchiliklar va raqamli texnologiyalar yetishmovchiligi** kabi masalalar chuqur tahlil qilingan.

Tadqiqot davomida soliq tizimini optimallashtirish, soliq yuki va imtiyozlarini qayta ko‘rib chiqish, elektron hisobot berish tizimlarini joriy etish, soliq to‘lovchilarning xabardorligini oshirish, shuningdek, **raqamlashtirish va sun‘iy intellekt texnologiyalarini** soliq boshqaruviga tatbiq etish kabi innovatsion yondashuvlar ko‘rib chiqilgan. Mazkur tadqiqot natijalari **davlat soliq organlari, tadbirkorlik subyektlari va iqtisodiy siyosat yurituvchi institutlar** uchun amaliy qo‘llanma sifatida foydalanilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: yakka tartibdagi tadbirkor, soliq tizimi, soliq yukini optimallashtirish, raqamlashtirish, sun‘iy intellekt, elektron hisobot, xalqaro tajriba, tadbirkorlik muhitini yaxshilash, soliqqa tortish strategiyasi.

ABSTRACT. This article analyzes **the challenges of taxing individual entrepreneurs and ways to address them**. Individual entrepreneurs are a crucial part of the national economy, and improving their taxation system is essential for enhancing the business environment and fostering entrepreneurship. The article examines existing issues in incorporating individual entrepreneurs into the tax system, including **the high tax burden, complexities in legislation, low awareness among taxpayers, difficulties in filing tax reports, and a lack of digital technologies**.

During the research, various innovative approaches were explored to optimize the tax system, such as reviewing tax burdens and incentives, introducing electronic tax reporting systems, increasing taxpayer awareness, and implementing **digitalization and artificial intelligence technologies** in tax administration. The findings of this study can serve as a **practical guide for tax authorities, business entities, and economic policy institutions.**

Keywords: individual entrepreneur, tax system, tax burden optimization, digitalization, artificial intelligence, electronic reporting, international experience, improving the business environment, taxation strategy.

KIRISH

O'zbekiston iqtisodiyotida **yakka tartibdagi tadbirkorlar (YTT)** muhim o'rin tutadi. Ular **kichik biznes va o'rta tadbirkorlik sektorining asosiy qismini** tashkil etib, bandlikni ta'minlash va iqtisodiy faollikni oshirishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, YTTlarni soliqqa tortish jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularning samarali faoliyat yuritishiga to'sqinlik qiladi.

Bugungi kunda **soliq yukining og'irligi, qonunchilikdagi murakkabliklar, soliq tizimining soddalashtirilmaganligi, tadbirkorlarning soliq masalalariga oid xabardorlik darajasi pastligi, elektron soliq tizimlarining to'liq joriy etilmagani** kabi muammolar dolzarb hisoblanadi. Ushbu muammolar YTTlarning soliq yukini kamaytirish, soliqqa rioya qilish motivatsiyasini oshirish va biznes muhitini yaxshilash bo'yicha samarali yechimlarni ishlab chiqishni talab etadi.

Mazkur maqolada **yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish bilan bog'liq mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari** tahlil qilinadi. Xususan, **raqamlashtirish, sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish, soliq hisobotlarini soddalashtirish, imtiyozli soliq tizimlarini ishlab chiqish va xalqaro tajribadan foydalanish** kabi ilg'or yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot natijalari **soliq organlari, iqtisodiy siyosat yurituvchi institutlar va tadbirkorlar uchun amaliy qo'llanma** sifatida xizmat qilishi mumkin. Ushbu maqola orqali YTTlarni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish, tadbirkorlarning huquqiy

savodxonligini oshirish hamda soliq tushumlarini oshirishga qaratilgan takliflar ilgari suriladi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar (YTT) **O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim bo‘g‘ini** bo‘lib, aholi bandligini ta‘minlash, yangi ish o‘rinlari yaratish va xizmatlar sektorini rivojlantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ko‘pgina tadbirkorlar o‘z faoliyatini **savdo, xizmat ko‘rsatish, ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi va hunarmandchilik sohalarida** olib boradi. Ularning faoliyati kichik biznesni rivojlantirish orqali mamlakatning yalpi ichki mahsulotiga (YAIM) salmoqli hissa qo‘shadi.

Biroq, YTTlar uchun mavjud soliq tizimi ba‘zan murakkablik tug‘dirib, **ularga ortiqcha soliq yukini yuklaydi**. Ayniqsa, soliq to‘lovlarining murakkabligi va tartibga soluvchi huquqiy asoslarning noaniqligi YTTlar uchun qo‘shimcha qiyinchiliklar tug‘diradi. Shuningdek, ko‘plab tadbirkorlar **soliq qonunchiligi va tartiblarini yetarlicha tushunmaganligi sababli** soliqlarga rioya qilmaslik yoki yashirin iqtisodiyotga o‘tish holatlari kuzatiladi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish bo‘yicha quyidagi asosiy muammolar mavjud:

— **Soliq yukining og‘irligi** – ayrim holatlarda soliqlar tadbirkorlik subyektlariga ortiqcha moliyaviy bosim o‘tkazib, ularning faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlarini cheklaydi.

— **Hisobot topshirishdagi murakkabliklar** – soliq tizimi bo‘yicha elektron va qog‘oz shaklda hisobot topshirish jarayonining murakkabligi ko‘plab tadbirkorlar uchun qiyinchilik tug‘diradi.

— **Soliq qonunchiligidagi murakkabliklar va o‘zgaruvchanlik** – qonunlar va me‘yoriy hujjatlar tez-tez o‘zgarib turishi sababli tadbirkorlarning ularga moslashishi qiyinlashadi.

— **Elektron soliq tizimlarining yetarlicha rivojlanmaganligi** – YTTlar uchun soliq to‘lovlarini avtomatlashtirish tizimlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ish yuritishni murakkablashtiradi.

— **Soliq organlari bilan muloqotdagi muammolar** – soliq idoralarining tadbirkorlarga yetarlicha tushuntirish va maslahat xizmatlarini ko‘rsatmasligi, ortiqcha tekshiruvlar olib borilishi tadbirkorlarni rasmiy tizimdan chiqishga undaydi.

— **Xabardorlikning pastligi** – ko‘plab YTTlar soliq tizimi haqida to‘liq ma’lumotga ega emasligi sababli noto‘g‘ri qarorlar qabul qiladi yoki yashirin iqtisodiyotga o‘tib ketadi.

Yuqorida keltirilgan muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi **tizimli yondashuvlar** ishlab chiqilishi zarur:

— **Soliq yukini optimallashtirish** – kichik biznes subyektlari uchun imtiyozli soliq stavkalarini ko‘rib chiqish va ortiqcha moliyaviy yuklamalarni kamaytirish.

— **Elektron soliq tizimlarini rivojlantirish** – soliq to‘lovlarini soddalashtirish va avtomatlashtirish, onlayn platformalar orqali qulay xizmatlar joriy etish.

— **Soliq qonunchiligini soddalashtirish va barqarorlashtirish** – me’yoriy hujjatlarni soddalashtirish, ularning barqarorligini ta’minlash va tadbirkorlar uchun tushunarli qilish.

— **Tadbirkorlar uchun soliq bo‘yicha o‘quv dasturlarini yo‘lga qo‘yish** – soliqlarga oid seminarlar, vebinarlar va maslahatchilik xizmatlarini kengaytirish.

— **Soliq organlari va tadbirkorlar o‘rtasida ochiq muloqotni kuchaytirish** – soliq xizmatlari tomonidan tadbirkorlarga maslahat va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini yaxshilash.

— **Xalqaro tajribadan foydalanish** – rivojlangan mamlakatlardagi samarali soliq tizimlari va biznes muhitini o‘rganish hamda ularni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish.

Rasm 1. Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortishdagi muammolar

Ushbu diagramma **yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortishdagi asosiy muammolarni** aks ettiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, eng dolzarb muammolar **yuqori soliq yuki (25%)**, **hisobot topshirishdagi qiyinchiliklar (20%)**, **soliq qonunchiligining tez-tez o'zgarishi (15%)**, **raqamli texnologiyalarning yetishmovchiligi (15%)**, **soliq organlari bilan muloqot muammolari (15%)** va **tadbirkorlarning soliq tizimi bo'yicha xabardorlik darajasining pastligi (10%)** hisoblanadi. Ushbu muammolar tadbirkorlarning rasmiy soliqqa tortish tizimidan chiqib ketishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli, **soliq yukini optimallashtirish, elektron xizmatlarni rivojlantirish, qonunchilikni soddalashtirish va tadbirkorlarning soliq masalalari bo'yicha xabardorligini oshirish** kabi chora-tadbirlarni amalga oshirish muhimdir.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliqqa tortish tizimini yanada samarali va qulay qilish uchun turli islohotlarni amalga oshirish zarur. Hozirgi kunda tadbirkorlar duch kelayotgan muammolarni bartaraf etish uchun soliq yukini kamaytirish, qonunchilikni soddalashtirish, elektron xizmatlarni rivojlantirish va soliq tizimi bo'yicha tadbirkorlarning xabardorligini oshirish kabi chora-tadbirlar taklif etiladi. Ushbu chora-tadbirlar YTTlarning soliqqa rioya qilishini osonlashtirib, ularni yashirin iqtisodiyotdan chiqarishga xizmat qiladi.

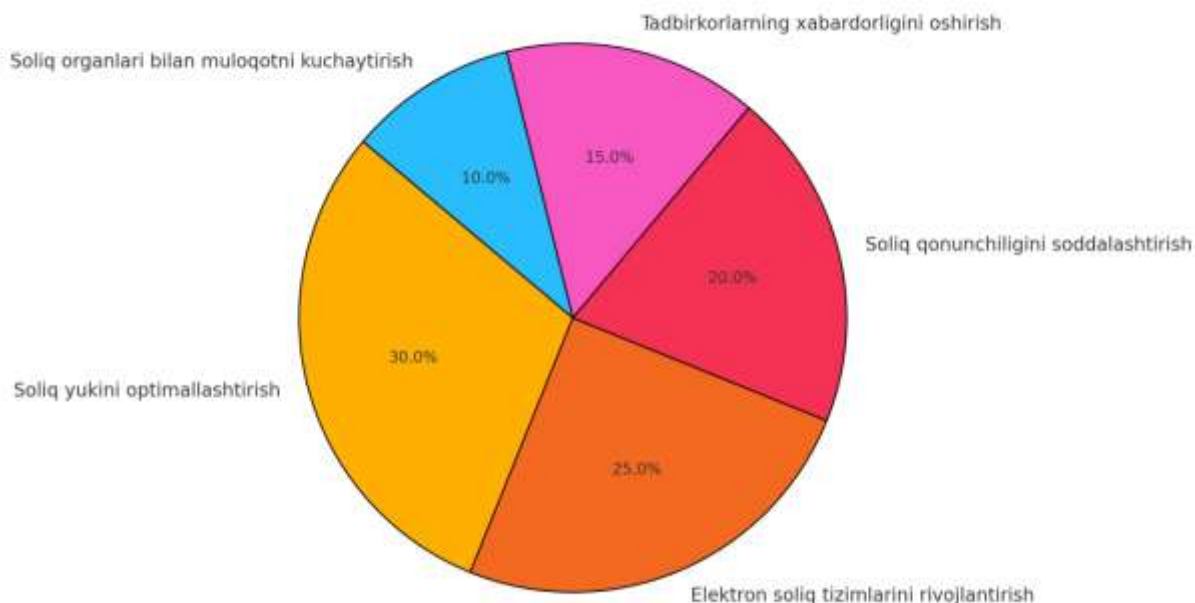
Ko'plab yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun soliqlar yuqori bo'lib, bu ularning biznes yuritish imkoniyatlarini cheklaydi. Shu sababli, boshlang'ich biznes uchun soliq imtiyozlarini joriy etish, differensial soliqqa tortish tizimini yo'lga qo'yish va patent asosida belgilangan soliq stavkalarini soddalashtirish tadbirkorlarga yengillik yaratadi. Bu usullar soliq yukini kamaytirib, tadbirkorlarning faoliyatini rasmiy sektor doirasida olib borishini rag'batlantiradi.

Soliq qonunchiligidagi tez-tez o'zgarishlar tadbirkorlar uchun noaniqlik keltirib chiqaradi va ularning biznes-rejalarini uzoq muddatli asosda shakllantirishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli, soliq qonunchiligini soddalashtirish, barqarorligini ta'minlash va soliqqa oid normativ hujjatlarni tadbirkorlar uchun tushunarli shaklda ishlab chiqish muhimdir. Soliq organlari tomonidan tadbirkorlarga huquqiy maslahat xizmatlarini kengaytirish ham ularning soliqqa bo'lgan ishonchini oshiradi.

Zamonaviy texnologiyalar soliqqa oid jarayonlarni osonlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Soliq to'lovlari va hisobotlarini elektron shaklda soddalashtirish, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali avtomatlashtirish, shuningdek, tadbirkorlar uchun avtomatik soliq hisob-kitob tizimlarini ishlab chiqish soliq tizimining samaradorligini oshiradi. Elektron tizimlarning rivojlanishi soliq shaffofligini ta'minlab, noqonuniy operatsiyalarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Ko'plab yakka tartibdagi tadbirkorlar soliqqa oid qonunchilik va tartiblarni to'liq tushunmaganligi sababli noto'g'ri qarorlar qabul qiladi yoki yashirin iqtisodiyotga o'tib ketadi. Shu sababli, tadbirkorlar uchun soliq bo'yicha o'quv dasturlari, seminarlar va onlayn kurslar tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, soliq organlari tadbirkorlar bilan samarali muloqot o'rnatib, ularga kerakli ma'lumot va maslahatlarni yetkazish mexanizmini kuchaytirishi lozim.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun soliqqa tortish tizimini takomillashtirish yo'llari

Rasm 2. Yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun soliqqa tortish tizimini takomillashtirish yo'llari

Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish tizimini yaxshilash bo'yicha bir qator samarali choralar mavjud. Ushbu diagramma tadqiqot natijalariga asoslanib, eng muhim takomillashtirish yo'llarini foiz nisbatida aks ettiradi.

Soliq yukini optimallashtirish (30%) yakka tartibdagi tadbirkorlarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Soliq yukining haddan tashqari og'irligi ko'plab tadbirkorlarni yashirin iqtisodiyotga o'tishga undaydi. Shuning uchun soliq stavkalarini kamaytirish, differensial soliqqa tortish tizimini ishlab chiqish va imtiyozli soliq rejimlarini kengaytirish tadbirkorlik rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Elektron soliq tizimlarini rivojlantirish (25%) esa soliq to'lovchilarga qulay sharoit yaratishning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Elektron hisob-kitob tizimlarining joriy etilishi soliq hisobotlarini topshirish va to'lovlarni amalga oshirish jarayonlarini soddalashtiradi, bu esa tadbirkorlarning vaqtini tejash va soliq tizimiga bo'lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Soliq qonunchiligini soddalashtirish (20%) tadbirkorlarning huquqiy jihatdan aniqlikni ta'minlashiga yordam beradi. Qonunchilikning tez-tez o'zgarishi tadbirkorlarni qiyin ahvolga solib qo'yadi, shu bois barqaror soliq siyosatini yuritish va ortiqcha tartib-taomillarni qisqartirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadbirkorlarning xabardorligini oshirish (15%) soliqlarga rioya qilish motivatsiyasini oshirishning yana bir muhim yo'nalishidir. Ko'plab yakka tartibdagi tadbirkorlar soliqqa oid qonunlar va majburiyatlar haqida yetarlicha bilimsiz ekanligi sababli, ularni o'qitish, seminarlar tashkil etish va bepul maslahat xizmatlarini rivojlantirish soliq tushumlarini oshirishga yordam beradi.

Soliq organlari bilan muloqotni kuchaytirish (10%) esa tadbirkorlarning soliqqa oid savollariga tezkor va tushunarli javob olishlarini ta'minlaydi. Davlat organlari va tadbirkorlar o'rtasida samarali muloqotni rivojlantirish soliq to'lovchilarning ishonchini mustahkamlash va soliqlarga rioya qilish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliqqa rioya qilish motivatsiyasini oshirish va ularni yashirin iqtisodiyotdan chiqarishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakat iqtisodiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish tizimi mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning samaradorligi tadbirkorlik rivoji va soliq tushumlarining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yakka tartibdagi tadbirkorlar duch keladigan asosiy muammolar **yuqori soliq yuki, soliq qonunchiligidagi murakkabliklar, hisobot topshirishdagi qiyinchiliklar, raqamli texnologiyalarning yetishmovchiligi va soliq organlari bilan samarali muloqot yo'qligi** bilan bog'liq. Ushbu muammolar tadbirkorlarning soliqlarga rioya qilish motivatsiyasini pasaytiradi va ularning yashirin iqtisodiyotga o'tishiga sabab bo'lishi mumkin.

Muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi **asosiy takomillashtirish choralari** amalga oshirilishi lozim: **soliq yukini optimallashtirish, elektron soliq tizimlarini**

rivojlantirish, soliq qonunchiligini soddalashtirish, tadbirkorlarning xabardorlik darajasini oshirish va soliq organlari bilan muloqotni kuchaytirish. Soliq tizimini soddalashtirish va raqamlashtirish orqali soliqqa oid jarayonlarni yengillashtirish, tadbirkorlarni huquqiy va moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, **xalqaro tajriba va ilg'or texnologiyalarni joriy etish orqali soliqqa tortish jarayonini soddalashtirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilash mumkin.** Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiya etilgan chora-tadbirlar **iqtisodiy faollikni oshirish, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish va davlat byudjetiga soliq tushumlarini ko'paytirishga xizmat qiladi.**

Shunday qilib, yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliqqa tortish tizimini yanada qulay, soddalashtirilgan va shaffof qilish orqali mamlakatda kichik biznes va tadbirkorlik rivojiga katta hissa qo'shish mumkin.

Manbalar ro'yxati

1. **Navro'zova, F.** (2024). *Yakka tartibdagi tadbirkorlar va o'zini o'zi band qilgan shaxslarni soliqqa tortishning amaldagi holati tahlili.* Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2(10), 150-158. DOI: [10.60078/2992-877X-2024-vol2-iss10-pp150-158](https://doi.org/10.60078/2992-877X-2024-vol2-iss10-pp150-158)
2. **Vahobov, A.V., Jo'rayev, A.S.** (Yil noma'lum). *Soliqlar va soliqqa tortish.* Toshkent Moliya Instituti. URL: em.tiiame.uz
3. **Almardonov, M.I., Ilxamov, Sh.I., Yusupov, O.A., Sherov, S.R.** (Yil noma'lum). *Biznesni soliqqa tortish.* Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti. URL: renessans-edu.uz
4. **Toshkent Moliya Instituti.** (2019). *Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish (Sillabus).* URL: tfi.uz
5. **Almardonov, M.I., Yusupov, O.A., Islamov, Sh.Sh.** (2020). *Yuridik shaxslarni soliqqa tortish.* Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti. URL: namdu.uz
6. **Axmedov, T.R.** (2023). *Yakka tartibdagi tadbirkorlikni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari va uni rivojlantirish istiqbollari.* Principal Issues of Scientific Research and Modern Education, Vol. 2 No. 7. URL: woconferences.com

7. **Vahobov, A.V., Jo‘rayev, A.S.** *Soliqlar va soliqqa tortish*. Toshkent Moliya Instituti. URL: em.tiiame.uz

8. **Karimova, S.B.** (2021). *Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilish*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.